1.

Автобус, що віз мене із Драйтон Велей, відразу якось ускочив у Едмонтон. Та це ж ніби Вудвардс? Його вітрини, його ювілейні прапори. Так, он і ресторан "Сагара", з реклямною пальмою в далині перспективи. То це вже я вдома?

Шофер послухав мене й спинив автобуса.

Мелодійний дзвінок сповіщає господарів, що йде гість. Двері незамкнені, я входжу й намагаюся не дуже голосно, але не дуже й тихо дати знати, що я вже з Драйтон Велей приїхала.

Ні звука.

Входжу до вітальні — нікого. Вітає тільки полірована стіна з дерева африканської груші та бібліотека, вмонтована в ній. У їдальні, у кухні — нікого. Нікогісінького нема й у спальнях, ані в гаражі надворі, а все ж повідчинюване навстежень. Нема й авта. Дім стоїть незамкнений, а господарі не знати куди поділися.

Це, правда, в стилі господині цього дому, Стефанії Пауш. Раз якось межи розмовою вона кинула, що не терпить, щоб у неї було щось замкнене. В хаті завжди всі двері мусять бути повідчинювані. Боронь Боже, паркан перед хатою, не зношу цього! Все мусить бути навстіж, розгорнене, ясне. Як вираз її обличчя. З такою ясністю та відкритістю і мене вона привітала, коли вперше я переступила цей поріг.

Привіз тоді мене Орест Дмитрович — і відразу: хоч і пишна хата, хоч і килими й портьєри, а опинилася я в затишній атмосфері українського села. Що воно таке? Я тоді не могла зрозуміти. Привітність господарів? Ні вони мене не знали, ні я їх. Чи може від того, що Орест Дмитрович привітався стародавнім звичаєм: "Слава Ісусу Христу!"?

Ця едмонтонська атмосфера, звичаї та обичаї, мусять мати своє коріння. І хоч я в модерно до шпинтика устаткованій хаті, серед розкоші полірованих стін, м’яких меблів, хоч Стефанія Пауш — елегантна ніжна канадійська леді, діячка жіночого руху, хоч господар дому, Петро Пауш, з основного фаху й покликання — музика, дочка Лідія — вчителька, син Борис — один з менажерів Вудвардсових крамниць, коротше, хоч я в міській родині опинилася, але незримо тут витає дух землі, поля, степу.

Це, мабуть, тому, що мої гостинні господарі глибоко корінням вросли у фермерську (читай "по-старокрайовому" селянську) стихію, бо й само це місто до останніх часів було, головним чином, фермерською столицею. Їх рідня, дитинство, молодість, їх праця — там, у Смокі Лейк, у Веґревіл, у Шипинцях, Буковині, Шандрах — все українських околицях Едмонтону. Ці назви, правду сказати, в моїй голові ще перемішані, але їх так часто вживають у розмові мої перші знайомі, Пауші й професор Старчук, що й мені вони пахнуть чимось рідним, інтимним, своїм. Та щирість, з якою вони оточують мої перші кроки в едмонтонській дійсності, те переповнення розповідей про минулі й сьогочасні обставини, події та характеристики ще незнайомих мені людей — наповнили вже атмосферою мої перші едмонтонські дні. Я вже знаю, що Орест Дмитрович Старчук — близький друг Паушів і, навіть більше, земляк, з одного села. Стефанія Пауш мала два роки, коли батьки вивезли її з Буковини, з села Топорівців, до Канади. Тоді із села Топорівців виїхало одночасно двісті родин і всі вони оселилися в околиці Смокі Лейк. Орест Дмитрович також має там численну рідню…

Знаю вже й інших едмонтонців, хоч ще й не бачила їх. — Ви подивіться в телефонну книжку, скільки там українських прізвищ! Не диво, в Едмонтоні живе 18 тисяч українців. Це все — діти тих піонерів, що прибули сюди років шістдесят тому неписьменні, безпомічні без мови, загублені в темних канадійських лісах. Тепер чимало цих нащадків — великі багатії, мають готелі, ресторани, фабрики. Деякі подороблялися так, аж не знають, що із своїми грішми робити. Один такий багатій оце недавно признавався мені: "У мене грошей більше, ніж розуму". Познайомимо вас із нашими лікарями, адвокатами,

вчителями, бізнесменами, урядовцями… Шкода, що письменник Олександер Луговий тепер не в Едмонтоні, працює на півночі при залізниці. Або ж нашого Володимира Купченка якби ви послухали! Брат його, едмонтонський друкар, також цікава постать, та вже інший, але Володимир… як він уміє захоплювати людей своїми промовами! Це майстер промови, осяяної промінням чулої вдачі. Говорить, — а в самого сльози біжать, так він переймається. Ось, наприклад, було раз… було це на вічу, присвяченому скитальцям. Говорив, говорив, тоді звертається до залі: "Я плачу, ви всі плачете, а оці дві баби сидять, як гармати, й хоч би сльозу пустили". Тоді зібрав на сцені крісла, обернувся до публіки спиною й почав промовляти: "Дорогі мої крісла! Може хоч ви мене почуєте й зрозумієте, бо цих дурнів нічого не проймає. Може ви змилосердитеся й вишлете афідавіти бідним скитальцям! .."

Цього Купченка, також буковинця, жаль, нема в Едмонтоні, десь він учителює аж під кордоном "Стейтів" (США). Але обіцяють познайомити мене з усіма, з ким вдасться. І правда, за цей короткий час я вже встигла побувати на кількох зборах, прийняттях, поминках, проводах, срібному весіллі, — у Едмонтоні й околицях. І скрізь ця албертійська інтелігенція переткана фармерською основою. Ну, от їхали ми на окружний жіночий з’їзд у Редвей — із Стефанією Пауш, з головою Союзу Українок Канади, Софією Василишин, із інспектором державних шкіл та його дружиною. Самі добірні пані навколо мене, а в дорозі тільки й було, що дивилися: які хліба, чи добрий врожай буде цього року, чи не вдарить мороз до жнив. Бо ж усе це фармерські діти. Міська людина ніколи не цікавиться ланами, що проз них проїжджає, і не відрізняє пшениці від ячменю.

2.

Той темний неоковирний піонер, "дорті ґалішен" (так називали канадійці перших українських поселенців), "людина в овечім кожусі", і сам не знав, яке блискуче майбутнє закладав наступним поколінням, викорчовуючи перші акри дикого пралісу. Йому й не снилось, що не мине й пів століття, як на його ланах, тепер прекрасно оброблених,

нащадки збиратимуть два врожаї — пшеницю й нафту. Він не уявляв собі цих пишних резиденцій, що в них тепер мешкають внуки.

Але він карбував свої кроки, лишав знаки, як умів і як розумів. В околицях Едмонтону на одному роздоріжжі бачили ми з Дарією Яндою та Стефанією Пауш зворушливого хреста. Посеред смерек, в почесній огорожі стоїть він, а на ньому невправною рукою, пророчо й наївно водночас, викарбувано благословення цій країні від діда-піонера.

"1. Благослови, Господи, гради і весі твоя молитвами Богородиці і спаси ни.

2. Кресту твоєму покланяємося, Владико, і святоє воскресеніє твоє славім.

3. За всіх молимося, благая, прибегающи с верою в держави твої і покров.

4. Пам’ять переселення Семена Бориса 10 липня ис краю Галіції до Канади.

М-ц декамбер є год 1897.

А поставив 1922".

Глибокий символ заклав український фармер у цьому хресті, благословляючи всі "гради і весі" Канади — своєю рідною мовою. Читай, подорожній, читай, нащадку, і тям, чому ти називаєш свій край благословенною землею!

Цього Семена Бориса я не бачила, але бачила інших піонерів. Недалеко від фармерського містечка Смокі Лейк є 90-літній дід, Кондра Дубець. Одного разу я і його своячка, Марія Рацой, приїхали на його фарму, сіли біля нього й почали розпитувати про початки його Канади.

Дід не дуже вмів розказувати та ще й до того почав глухнути. Глибока старість і неминучий кінець уже поклали на нього печать, кожне слово його було дороге. Марія Рацой почала допомагати йому питаннями.

— Розкажіть нам, діду, коли ви приїхали до Канади.

— Та в 1902 році приїхав, з жінкою й трьома дітьми.

— А що ви з собою привезли?

— А що привіз? Привіз сокиру, серпа, косу, свердла, долото... Як приїхав до Смокі Лейку, то тут було шість фарм.

— Ви приїхали, чи прийшли сюди?

— Ми йшли пішки триста миль... комарів було — що потягнеш рукою по лиці, сама кров... Неньо й брат приїхали до Канади раніше, 1900 року. Жили ми в бурдеї, три родини було нас там. На другий рік побудував я собі бурдей окремо і ввійшов до нього, як до церкви.

— А як ви той бурдей будували?

— А як? Поставив одного стовпа з росохами та другого. На них поклав довгого тонкого стовпа, а на це клав землю і кіцки, воно розросталося. Як дощі падали, то на бурдеєві росла велика трава. Бурдей був без вікон, тільки одна дірка вгорі лишилася, щоб дим виходив, як розкладеться багаття. Спали ми на причах. Двоє "коней", гілля простелене, а зверху сіно.

— Жили ми в тій пущі без гроша, мало не показилися. Як і був який цент, то треба було на хліб.

Пішов я до Калґарів пішки (300 миль) на роботу, поробив два місяці, приніс вісім долярів. А ліс навколо стояв, як стіна. Треба було корчувати, щоб було на чому посіяти.

— Скільки ж ви викорчували першого поля?

— Першого року два чи три акри, бо щоліта треба було якогось доляра заробити. Ходив я й до Калґарів, і до майнів у Летбрідж… Засіяв я аж третього року. Сіяли ми спочатку на горбках, бо там було тепліше.

— Тоді вже в мене було дві корові. Одну я купив, а другу дав брат. Купив два мішки пшениці і одну свиню… Але нам тоді добре вже було! А Микола Цибуляк мав жорна, ми в нього жорнили. Хто мав жорна, то на того казали — господар. Спочатку ми зерна не мололи, бо не було на чому.

— А були в вас якісь кури?

— Сусідка подарувала жінці одну курочку… Помагали одне одному тоді, як могли. Насіння потроху кожне з собою привезло, то одні одним наділяли.

— Через чотири роки я вже поставив собі хату. Була вшита сіном, а двері були з одного суцільного дерева. Але вікон не було, тільки вгорі дірка, бо де ж було взяти того вікна? Зробити не було чим. Потім неньо купили десь вікно й ми вставили. — А стіни з чого були? — Стіни були з дерева, болотом обмазані… А потім уже й воли в мене завелися. Одного вола дав мені брат, а другого я купив. Купив старого воза, а упраж я сам зробив. За вісім років мав я вже коні, гарних четверо коней.

-— За що ж ви коні купили?

— А продав восени чотири штуки худоби, та й купив коні. Спочатку у всіх воли були, коней ні в кого не було.

— Був уже тоді й млин у нас, спочатку на Ендру, а потім на Брудергаймі. їхали до млина волами два тижні. Мололи ми лише ячмінь, бо пшениця тоді не достигала. Бараболя не цвіла. Така гарна пуститься рости — жарнув мороз і нема. Огірки тільки недавно почалися, а раніш замерзали. В липні вже замерзала земля, ліси забиті були травами й листям. Оце хочеш забити кілка, то не можна, бо земля мерзла була. А як випалили й зорали — земля перестала замерзати. А в ті часи лише на горбках не було морозів. Це вже тепер тепліше стало, води менше. А тоді вода скрізь була така, що я мусів мати із собою сокиру й рискаль, рубати рища, класти в яму і тоді йти. Сіно ми косили у воді. А як скосив — за тиждень вода щезла. Оце де ваше Смокі Лейк, то там жаби кракали, качки виводилися, скрізь стояла вода… А риби, дичини, зайців, диких курей скільки тоді було!

Марія Рацой має дуже гарну модерну хату в Смокі Лейк, крамницю сільськогосподарських машин, син щойно закінчив університет, дочка вчиться на курсах машинопису та стенографії — вона вже з іншого світу і їй не менше за мене цікаво впірнути в ту недавню бувальщину. А може й більше за мене, бо це ж таки її боковою лінією дід, а вона тих часів не пам’ятає, її тоді ще на світі не було. Відійде дід і лишиться тільки легенда про перші піонерські бідування, ніхто й не повірить, що таке тут могло бути.

— В чому ж ви ходили, в що вбиралися? — ще й про це питає вона.

— Носили, що з собою привезли. Босі ходили, не було чобіт. Зимою носили індіянські маґоси. Жінчині сорочки я недавно пороздавав жінкам, ще крайові. Були такі файні, всі вишивані. Жінка привезла з собою шістдесят сорочок.

— От, шкода, — аж скрикнула Марія Рацой, — чом же ви мені хоч одної не дали?

— А шкода… сорок сорочок пороздавав.

По скринях у модерних хатах лежать уже ці сорочки, плахти й килими старовинні, стали реліквіями. В кожній хаті є свій музей, у самої Марії Рацой є така скриня. Мондерський манастир о.о. Василіян уже й придбав до свого музею збірку таких старовинних речей, буковинських переважно. Поїхали отці по фармах і в таких дідів-бабів назбирали. Може для такої ж мети й пані Рацой збирає?

— А ще скажіть нам, діду, чи вмієте ви говорити по-англійському?

— З ким мав навчитися? З жінкою? І діти були невчені.

— Як же ви розважалися?

— Сходилися дуже. Оце посходимося в одну хату й кожне про свою біду розказує. Ніхто тоді ні з ким не сварився. Не було нічого й випити, навіть на Різдво. Так було чотири роки. Потім уже й церкву мали, а опісля й школу… Пішло інше життя…

Можна певно сказати, що кожна албертійська українська родина має подібні оповідання з більше й менше драматичними ситуаціями. "Тато раз несли десять миль двоє живих поросят на плечах, з Едванду до Смокі Лейку. А дороги тоді були кручені та корчуваті…" — пригадалися мені слова Стефанії Пауш. І я повертаюся з бурдею Кондри Дубця до килимів, портьєр, полірованих шаф Паушевої резиденції. Куди не кину оком — яке все вигідне тут, як допасоване, як вицяцьковане! Не диво! Все це зроблене руками пана Пауша, з якнайкращого матеріялу, з великим смаком. За останною модою кожна стіна тут в іншому кольорі, на муаровому візерунку тієї полірованої стіни з африканської груші в’ється повзучий плющ. Нижчу половину цієї стіни виповнюють книжки, все у твердій оправі, бо тут живе книголюб, який не визнає книжок неоправлених. Всі двері мають широкі лутки з тупими ріжками, як у старовинних замках. Стіни знадвору виблискують зернинами битого зеленого скла, вмішеного в ясно-сірий основний колір.

Обійшовши ще раз догідне та затишне мешкання, я сіла у фотель напроти муарів полірованої стіни й розгорнула книжку. Ануж, подивлюся, що це я придбала в книгарні Фербея. "Спогади" Василя Чумера. На обкладинці, бачу, фотографія того бурдею, що в ньому жили перші піонери. Це, як у "Землі" О. Кобилянської? Таджеж певно, це ж ті самі буковинські селяни, за землею вони аж сюди забігли. Цілі села переселилися й назви за собою попривозили. Ось і місцевість Шипинці згадується...

Шипинці! Це ж символічно: у селі Шипинцях на Буковині розкопане пишне селище трипільської культури, хліборобської культури наших доісторичних предків. Під назвою "Шипинці" археолог і поет Олег Кандиба написав дослідницьку наукову працю.

Нащадки цих хліборобів, з виплеканим кількатисячолітнім хліборобським інстинктом, пішли по землю до непочатого краю, Канади, й тут свою багатотисячолітню традицію продовжують та розвивають на новому ґрунті. Невмирущий хліборобський нарід! Яка глибокоінстинктовна ця традиція, вони й самі не відають, але уперто-послідовно її тримаються. Слідом за бурдеями постали в цих канадійських Шипинцях, Шандрах, Коломиї типові українські хати, вшиті сіном-соломою-осокою. Ось одну хату бачу в "Споминах" на сторінці 40-ій із написом "Типова українська хата в північній Альберті, побудована 1910-го року". Цієї хати вже, мабуть, нема.

Перелистуючи "Спогади", знаходжу вже й знайомі мені прізвища. Ось фотографія: "Г. Фарина везе жниварку на гомстед" (стор. 38). Чи це дід, чи батько едмонтонського д-ра Л. Фарини-окуліста? Як добре зробив цей учитель, Василь Чумер, що зібрав ці спогади. І як шкода, що їх усіх не визбирано. Тут є таке, що проситься на фільм.

5.

"Як ми їхали з Едмонтону сплавом на гомстед"

(Оповідання Марії Юрійчук з Гемлін, Алберта)

Було це в кінці вересня, як нас вісім фамілій, п’ять із Буковини, а нас дві, з Галичини, приїхали до Страткони в Альберті (Страткона — частина Едмонтону. Д. Г.) Буковинці мали тут своїх знайомих і третього дня трафилася їм фірманка, заплатили по 15 долярів від родини й від’їхали на "Іглики", тепер околиця Ендрю в Альберті. І ми могли з ними туди поїхати, але в нас не було грошей, бо всего малисьмо сім долярів п’ятдесят центів, а це треба було на харч. Ми були б і це віддали, але фірман жадав 15 долярів, а в нас їх не було.

Наші чоловіки рішили тоді шукати гомстеду десь ближче Едмонтону і цілий тиждень ходили пішки голодні за тими гомстедами усюди, по лісах і пісках та мочарах, але доброї землі не знайшли вже, бо добрі землі люди тут давно вже забрали, треба було йти чи їхати сто миль далі, або на схід, або. на північ. Той чоловік, що ходив з моїм чоловіком шукати гомстеду, на пісках здибав знайомого й відтак забрав туди свою родину, а я сама з малими дітьми лишилася в цій заїздній стайні в Стратконі. Доки були ще ті люди, то так не скучалося, але як і моя товаришка забралася, то я сама з дітьми мало не знуджуся, аж за серце з туску стискає. Плачу я, плачуть і діти; думалам, що прийдеться вдуріти з розпуки. Відвезти нас на Вікторію, де ми мали адресу до Пасічного, ніхто не хоче, жадають двадцять долярів, а в нас їх нема, й у Стратконі нема чого сидіти, бо зима приходить, а в нас грошей нема на прожиток.

Вкінці чоловік рішився збити сплав і сплавом рікою дістатися 120 миль на схід до Пасічного, який мешкав над берегом Норт Саскачеван, на Вікторії.

Мій чоловік був моцний і здоровий, але невторопний гуцул. Нас гуцулами називали тому, що ми мешкали в Галичині в горах Карпатах. Мій чоловік там в лісі дерево спускав і. сплавом провадив його Черемошем аж на Молдавію. На Буковині він довідався, що люди

вибираються до Канади, і він собі на галай, на балай забіг до Канади, не подумавши того, що то не штука до Канади заїхати, але чим жити…

Скоро чоловік збив сплава в ріці на Стратконі, зараз ми взялися переносити наші клунки до сплава в ріці. Все йшло яко тако, але коли прийшлося качати паку-скриню, в якій був весь наш маєток і яка важила около чотири сотки фунтів, то люди збігалися й дивилися на нас, як на дурних, і ще сміялися. Чоловік не вміє говорити по-англійському і не знав попросити якогось "траґара", аби нам відвіз її до сплава. Аж над’їхав один і бачив, як ми мучимося, качаючи скриню вулицею, під’їхав і казав покласти її на віз. Мій чоловік ішов вперед перед коней і казав, кудою їхати. І коли привіз на ріку, то той чоловік аж зареготався, а міські діти позбігалися з цікавости дивитися, як то ми попливемо. Всі сміялися й казали: "Галішен ґов гомстед".

Цей чоловік нічого за перевіз не взяв, лише помахав до нас рукою і сказав "бай-бай". Було то вже з полудня, як ми спустилися сплавом на воду і відплили від берега, а другого дня над вечір були коло порону в Форт Саскачеван, то є 25 миль на схід від Едмонтону.

Вода на ріці була дуже мілка і сплав плив дуже поволі. Там здибалисьмо німців, які вміли по-руськи говорити, і казали, що візьме нам цілий тиждень дістатися на далеку Вікторію. — Ми мали їди лише на два дні і чоловік мусів побігти до форту, купити бараболі, сала й хліба. На сплаві мали бляху, на якій розклали ватру і пекли бараболю, мастили салом і так їли.

На сплаві збудував чоловік і колибу-буду, аби було де скритися від дощу та бурі, А вночі там спали діти. Ми їхали сплавом вночі. Трохи одно вночі дрімає, а друге пильнує сплава, аби не забрив на мілке, аби не вдарило ним до берега та не розбило.

Сплав плив дуже пиняво і третьої ночі., коли то почав падати дуже густий сніг, ми пообвивалися в верені й наприкучки сиділи в колибі й не

завважили, як наш сплав занесло на мілину-пісок, і став. Ми мусіли босими ногами лізти в воду; і що ми ся не напручали та намучилися, а зсунути сплава нам ніяк не вдалося, там ми й заночували аж до ранку; так наприкучки сиділи при вході колиби. А снігом сипало, як назбитки, мов хотіло нас живцем присипати. Ватри розкласти не було як, бо снігу через ніч впало більше, як на дванайцять цалів грубо, і патики, яких чоловік придбав ще в Едмонтоні до палива, замокли й горіти не хотіли, бо все снігом мело. Думалисьмо, що до раня буде нам амінь, так ми позмерзали, що аж зубами затинали. Я тоді проплакала свою долю і прокляла чоловіка й його Канаду.

Вже пізно перед полуднем заглянули до нас індіяни, які мешкали недалеко коло ріки і прийшли подивитися, що то чорнілося на замулиску, і так нас забрали до своєї старої якоїсь хати. Там загріли чаю, дали нам якихось коржиків сухих і ми заледве огрілися. Діти наші не так змерзли були, як ми з чоловіком. Вони через ніч спали, бо я прикрила їх пириною, яку везли з собою із Старого Краю. Але ми дуже простудилися, тому що ходили в воді й пручали сплава. Того часу я й до смерти не забуду. Подумайте, на ріці, в болоті, кругом вода, а снігом сипало до безтями, а тут пуща й ми не знаємо, де ми знаходимося і ще як далеко прийдеться нам плисти, а хоч шукати людей, аби помогли нам сплав струнути в воду. Щастя велике від Господа Бога, що заглянули наш сплав індіяни, бо якби не вони, то приходилося нам там пропадати.

Виратували нас індіяни чабакою, котрою вони, певно, нераз цю ріку на другий бік переходили. Всьо було забрали гаразд, але з нашою скринею знов був клопіт.

Як вже ми трохи відігрілися, індіяни старалися до нас щось говорити, але ми їх ніц не розуміли. Мого чоловіка ще в Едмонтоні навчили, що як здибле кого в дорозі, аби казав: "Мій гов гомстед, Пасічний, Вікторія". Він це говорив і до індіянів. Вони, мабуть, зрозуміли його й питали: "Ю ґалішен?" Мій чоловік не розумів, що це слово значить, але махнув головою, що так. Вони тоді викликали його надвір і почали показувати в горб на стежку і казали йому йти туди, а там

мешкає Стефан Рацой, галішен. А це було десять миль дороги, бо показували на пальцях на обох руках. Чоловік зрозумів і пішов аж на Пакан, а там його гефбриди справили до Рацоя, який жив тут два роки й мав уже свої коні. А я тим часом з дітьми лишилася між індіянами. Були і в них діти і хотіли говорити до наших, але одні одних не розуміли.

Вже над вечір приїхав Стефан Рацой і забрав нас до себе на Пакан.

Злидні, які я пережила в Канаді, не списав би й на воловій шкурі. Бо не досить, що через 22 роки дерли пні в Альберті, та чоловікові забаглося ще й Британіш Колюмбії, там кедрові пні через 15 років добували. Там він і помер, там я стратила одинокого сина... Як нагадаю собі ще рідний край та свої роки молодії, то з жалю серце мало не пукне. Так там було весело жити, а тут я так тяжко гарувала і щастя не зазнала. Канада, може, добра країна, але не для мене."

6.

Вимруть ці люди, Кондра Дубець, Марія Юрійчук, — і вже ніхто не розкаже, з якими жертвами, пригодами, стражданнями завойовували перші українські піонери канадійську природу, як вони пристосовувалися тут і зробили життя таким зручним та приємним. А цих оповідань для майбутнього фільму ще можна назбирати багато томів. І це дуже легко. Кожен піонер і піонерка мають і хочуть щось своє розказати. Ось зустрілася я з піонеркою, М. Котик, побула з нею півгодини — й вона мені розповіла про індіян. Нехай там майбутні творці фільму перероблять сюжетно, я ж маю за честь собі передати дослівно розповідь піонерки.

"Приїхала я в Канаду, мала дванадцять років. На фармі не було чого їсти, то родичі завезли мене до еміграційного будинку в Едмонтоні. Я хотіла найнятися на роботу. Приходили англійки, дивилися на мене й казали: "Вона ще сама така, що її треба глядіти". Ніхто не найняв. Побула я три дні — і вже не маю чого їсти, ще й за ночівлю треба

платити. Я й пішла додому пішки. Тільки пішла я не на схід, як треба було, а на північ, де й доросла людина могла б пропасти, бо там сама дичина була, а люди ще не жили. Іду біля якоїсь цельти, файна така при дорозі, і намагаюся її швидше пройти, бо мені ще вдома казали, що в Канаді є такі чорні люди, індіяни, які вбивають і їдять наших людей. Я вже минаю ту цельту, як вибігає з неї старий індіянин із заплетеними косами, хапає мене силоміць за руку й тягне до цельти. Притягнув і, хоч я пручалася, силою посадив мене на шкурі. Я вже думаю: "Зараз буде убивати".

"Але його жінка, бачу, порається біля вогнища, — налляла мені ковбик (чашку) зупи й дає, ще й коржика. А я боюся, тремчу, й на миґах показую, що їсти не хочу. Тоді індіянин розкрив якісь бакси і витягнув звідти мокасини. Сів біля мене й почав роззувати. Ну, це вже буде зараз мене різати, — думаю собі. Були на мені крайові черевики і скарпетки із взором, мама ще виплели. Він подивився, помахав головою, тоді почав примірювати мені мокасини. Одні були завеликі, тоді він пошукав другі — ці були на мене добрі. Узув, зашнурував міцно. Тоді знову пошукав у своїх баксах, вийняв хліб і м’ясо, налагодив мені пакуночок їсти і взяв за руку та повів. Назад до Едмонтону. Там привів до маркету, де було багато українців з різних околиць, і штовхнув мене межи них. "Ось твої люди". Це ж якби не той індіянин, то я б пропала на тій дикій півночі.

"Минуло багато літ. Я вже була замужем, як заїхала на подвір’я до нас одна вдова-індіянка з малими дітьми. Просила дати їй щось їсти. Я тоді й згадала, що було зо мною в дванадцять років, і обдарувала ту бідну вдову. Наложила їй яєць, курей, хліба — всього, що мала — і вона дуже-дуже дякувала.

"А жили ми тоді в лісі на фармі. Чоловік піде, бувало, на роботу, а я з дитиною сама. Одного разу заліз до мене ведмідь. Ведмідь той спочатку пішов до худоби, почав ловити телят, а телята зачали рикати, корови розбили загорожу і все розбіглося по лісі. А ведмідь тоді йде до хати просто в сіни. А в сінях сиділи квочки на яйцях. Квочки ті повилітали надвір, а я в хаті сиджу з дитиною на руках і не знаю, що мені робити.

Чую, ходить медвідь по сінях, от зараз у хату залізе. Походив, походив по сінях і, чую, вже знов вийшов надвір. Підійшов до вікна, виліз одною ногою на шибу й дивиться у вікно. Я тоді з хати — стала на порозі і так стою з дитиною. Ведмідь дивиться на мене, а я на нього. Він від вікна відхилився і так на двох лапах стоїть. Подивився на мене, щось подумав — і пішов геть… А я тоді пішла до сусіди на фарму, що була за милю. І вже тоді боялася вдома ночувати, аж поки чоловік не вернувся.

7.

Я так захопилася "Спогадами", проведенням паралелі між буковинськими й канадійськими Шипинцями, індіянами й ведмедями, — що й не почула, коли біля хати спинилось авто, а до хати увійшла пані Пауш.

— Як, ви вже вдома? — не могла повірити своїм очам вона. — Та ми ж виїхали по вас на автобусову станцію і там довго чекали. Приходили автобуси, а вас не було. Де ж це ви взялися? Ми ще й шофера вашого автобусу питали, чи не їхала така пані…

Я була вражена також. До чого ж поширюється гостинність моїх Паушів! Не досить того, що пані Пауш встала була о п’ятій годині ранку, щоб випровадити мене до Драйтон Велей, тепер ще й на станцію по мене виїжджали!

— Я їхала попри хату, впізнала й зійшла, — виправдувалася, як могла. — А тут хата стоїть незамкнена.

— То нічого, до хати ніхто не зайде, — найменше журиться цим пані Пауш. — Ми й на старому мешканні ніколи не замикали… А ми думали були, що ви вже зостались в Драйтон Велей, може зустрілися з паном Купченком. Вчора ми довідалися, що він туди призначений на працю. Та… ось знайомтеся!

8.

— Знайомтеся, я привіз гостя, каже й пан Пауш, увіходячи із якимось старшим сухорлявим чоловіком тонкої артистичної породи. — Знайомтеся, це пан Купченко.

Який це Купченко, чи не той, що вже стільки разів про нього з особливою теплотою мені розповідали? Той незвичайний промовець і ентузіяст? Цей непересічний талант душі, що зв’язав свою долю ідеаліста-народника із долею темних "пур ґалішен" та вірно служив їм, скільки мога?

Володимир Купченко, справді він. Призначений до Драйтон Велей на директора школи, він на два дні приїхав до Едмонтону, і ото там, у книгарні Дмитра Фербея, традиційному місці всіх зустрічей, і здибались Пауші з ним. Затягли такого дорогого гостя до себе.

Як Володимир Купченко познайомився зо мною, так його очі відразу й затяглися вологою.

— Оце так, як із вами близько, так колись говорив я з Ольгою Кобилянською. Я тоді був ще молодим чоловіком, приносив до неї свої вірші. Потім, як виїхав до Канади… їздив по вічах, промовляв… Ми їй зібрали тоді гроші на купівлю дому. Вона так ніколи й не довідалася, хто подбав про це, бо я просив їй не писати, як зібрано ці гроші, а просто написати, що вислано від буковинської громади. І я дуже радий, що вона ніколи про це не довідалася.